

OGAHIIY ADABIIY MEROSI

Dexqonova Moxira G'ayratjon qizi*Farg'ona davlat universiteti**Filologiya fakulteti o'zbek tili**yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Muhammad Rizo Ogahiy ijodining o'zbek mumtoz adabiyoti rivojidadagi o'rni, uning tarixnavislik merosi, poetik uslubi va tarjimonlik faoliyatining o'ziga xos jihatlari ilmiy tahlil qilinadi. Shoirning asarlarida badiiy an'ana va tarixiy voqelik uyg'unligi yoritilib, uning ijodi XIX asr Xorazm madaniy hayotining muhim manbasi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: Ogahiy, Xiva xonligi, mumtoz adabiyot, tarixnavislik, tarjima, g'azal.

Аннотация: В статье анализируется литературное и историко-историографическое наследие Мухаммада Ризо Огахий. Исследуются его вклад в развитие узбекской классической литературы, поэтический стиль, исторические труды и переводческая деятельность. Подчеркивается значение творчества Огахий как важного источника по истории и культуре Хорезма XIX века.

Ключевые слова: Огахий, Хивинское ханство, классическая литература, историография, перевод, газель.

Abstract: This article examines the literary and historiographic legacy of Muhammad Rizo Ogahiy, focusing on his contribution to Uzbek classical literature, poetic style, historical chronicles, and translation activity. The study emphasizes the significance of Ogahiy's works as primary sources reflecting the cultural and socio-political context of 19th-century Khorezm.

Keywords: Ogahiy, Khiva Khanate, classical literature, historiography, translation, ghazal.

KIRISH

XIX asr Xorazm adabiy muhiti o'zbek mumtoz adabiyotining eng sarmahsul davrlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu davrda shakllangan ilmiy-ma'rifiy muhit, saroy atrofidadagi adabiy to'garaklar va tarixiy voqeliklarning jonli aks etishi natijasida o'ziga xos ijodiy maktab paydo bo'ldi. Ana shu maktabning yetuk namoyandalaridan biri — Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiydir. U o'zbek adabiyoti tarixida shoir, tarixnavis va tarjimon sifatida keng qamrovli meros qoldirgan ijodkorlardan hisoblanadi.

Ogahiy ijodi nafaqat badiiy mahorat bilan, balki o'z davrining siyosiy-iqtisodiy manzarasini puxta bilish va uni aniq tarixiy ishoratlar bilan ifodalash qobiliyati bilan

ham alohida ajralib turadi. U Xiva xonligi saroyida faoliyat yuritgan, davlat ishlari bilan bevosita tanish bo'lgan va shu bois uning asarlarida real tarixiy voqealar ko'pincha badiiy tasvir bilan uyg'unlashib ketadi. Shoirning badiiy merosi g'azalchilik an'analari davom ettirgan holda, tasvirning nafisligi, ma'no qatlamining ko'pligi va ramziyligi bilan e'tiborni tortadi.

Bugungi kunda Ogahiy merosi nafaqat adabiyotshunoslik, balki tarixshunoslik, madaniyatshunoslik va manbashunoslik nuqtayi nazaridan ham katta ilmiy ahamiyatga ega. Uning yozma manbalari Xorazmning XIX asrdagi ijtimoiy-siyosiy hayotini o'rganishda ishonchli tarixiy hujjat sifatida qo'llanadi. Shuningdek, Ogahiyning tarjimonlik faoliyati o'zbek tilining ma'naviy-madaniy qo'llanish doirasini kengaytirgan va Sharq adabiyotidagi ko'plab nodir asarlarning turkiy o'quvchiga yetib borishiga xizmat qilgan. Shu sababli, Ogahiy adabiy merosining mazmun-mohiyatini, janr xususiyatlarini va tarixiy ahamiyatini o'rganish hozirgi o'zbek adabiyoti va madaniy meros tadqiqotlarida dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda

Asosiy qism

1. Ogahiy va mumtoz adabiyotdagi o'rni

Ogahiy o'zbek mumtoz adabiyotida markaziy shaxslardan biri bo'lib, she'riyati g'azal, qasida va ruboiy janrlarida badiiy va tarixiy voqelikni uyg'unlashtiradi. U insoniy qadriyatlar, axloqiy masalalar va davrining siyosiy-ijtimoiy voqealarini yuqori badiiy did bilan tasvirlagan. Shu jihatdan, uning ijodi nafaqat adabiy, balki madaniy-tarixiy manba sifatida ham ahamiyatlidir.

2. Tarixiy merosi

Ogahiy tarixnavis sifatida ham keng e'tirof etilgan. U Xiva xonligi va XIX asr Xorazm ijtimoiy-siyosiy hayotini yorituvchi bir nechta tarixiy asarlar yaratgan:

Riyoziy ud-davla — 1825–1842 yillardagi Xorazm voqealari;

Zubdat ut-Tavorix — 1843–1846 yillardagi siyosiy va ijtimoiy holat;

Jomi' ul-voqeoti sultoniy — 1846–1855 yillardagi Xiva xonligi tarixini yoritadi;

Gulshani davlat — 1856–1865 yillardagi davlat voqealari va xalq turmushi;

Shohid ul-iqbol — 1865–1872 yillardagi voqealarni bayon etuvchi tarixiy asar;

Firdavs-ul iqbol — Ogahiy va uning amakisi Shermuhammad Munis tomonidan yozilgan tarixiy asarlardan biri.

Bu asarlar Ogahiyning nafaqat adabiyot, balki tarix manbai sifatida ham qadrlash imkonini beradi.

3. She'riyati va devonlari

Ogahiy she'riyati boy va rang-barang bo'lib, uning devonlarida g'azal, qasida, ruboiy va boshqa janrlar jamlangan. Eng mashhur devon:

Ta'viz ul-oshiqin — Ogahiy she'riy merosining eng muhim devoni.

She'riyati mavzulari sevgi, ilohiy ishq, tabiat, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy hayot masalalarini qamrab oladi. Devonlaridagi badiiy uslub, til va ritm yuqori darajada saqlangan.

4. Tarjimonlik faoliyati

Ogahiy tarjimon sifatida 19 ta asarni turkiy va forsiy tillardan o'zbek tiliga tarjima qilgan. U matnning mazmuni bilan birga badiiy ohangini ham saqlashga intilgan. Mashhur tarjima asarlari:

Guliston — Sa'diy Sheroziy asari;

Yusuf va Zulayho — Abdurahmon Jomiy asari;

Haft paykar — Nizomiy Ganjaviy asari;

Shoh-u gado — Badriddin Hiloliy asari;

Zubdat al-hikoyat, Qobusnoma, Hasht bihisht, Miftah ut-tolibin va boshqa klassik asarlar.

Tarjimalar orqali Ogahiy o'z davrining ilm-fan va adabiyotini boyitgan va madaniy ko'prik vazifasini bajargan.

Xulosa

Muhammad Rizo Ogahiy XIX asr Xorazm madaniy hayotining yorqin namoyandasi bo'lib, uning ijodi o'zbek mumtoz adabiyotida muhim o'rin egallaydi. Shoirning devonlari, tarixiy asarlari va tarjima faoliyati uning ijodini ko'p qirrali, boy va ilmiy nuqtai nazardan qadrlashga imkon beradi.

Ogahiy she'riyati g'azal, qasida, ruboiy va boshqa janrlarda badiiy an'ana bilan tarixiy voqelikni uyg'unlashtiradi. Uning devonlari nafaqat adabiy, balki madaniy-tarixiy manba sifatida ham ahamiyatlidir. Shu bilan birga, Ogahiy tarixiy asarlari — Riyoz ud-davla, Zubdat ut-tavorix, Jomi' ul-voqeoti sultaniy, Gulshani davlat, Shohid ul-iqbol, Firdavs-ul iqbol — Xorazm xonligi va XIX asr voqealarini tizimli va badiiy uslub bilan yoritadi.

Shoir tarjimon sifatida ham faoliyat yuritib, 19 ta forsiy va turkiy asarlarni o'zbek tiliga tarjima qilgan, shu orqali o'z davri ilm-fan va adabiyotini boyitgan va madaniy ko'prik vazifasini bajargan.

Natijada, Ogahiy ijodi XIX asr Xorazm madaniyati, adabiyati va tarixini o'rganishda noyob manba sifatida e'tirof etiladi..

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev V. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent, 1964.
2. Ogahiy. Ta'vizul-oshiqin. -T.: 1960;
3. Ogahiy. Asarlar (nashrga tayyorl. G'.Karimov va S.Dolimov). Olti jildlik -T.: 1971;
4. Ogahiy. Ishq ahlining tumori (nashrga tayyorlovchi F.G'anixo'jaev v.b.). – T.: 1999.